Näringsutskottets betänkande

1981/82:11

över motion om åtgärder för att främja utländska företags etablering i Sverige

Ärendet

I motion 1980/81:1387 av Hadar Cars m. fl. (fp) hemställs att riksdagen begär att regeringen låter utreda vilka åtgärder som kan vidtas för att främja utländska företags etableringar i Sverige, inkl. frågan om eventuella särskilda exportzoner.

Skrivelser i ärendet har inkommit från luftfartsverket, Tjörns kommun och Statskonsult Organisation AB. Företrädare för handelsdepartementet, industridepartementet, styrelsen för teknisk utveckling och direktinvesteringskommittén (I 1977:06) har inför utskottet lämnat upplysningar i ärendet.

Motionen

Motionärerna anför att allt fler länder gör ansträngningar för att locka till sig nya utländska investeringar och företag. De nämner att ett antal utländska affärsdelegationer i detta syfte har besökt Sverige. Dessa har lockat svenska företag med olika förmåner. Som ett exempel anges att USA arbetar aktivt för att dra till sig utländska etableringar. Mer än hälften av USA:s delstater har i detta syfte öppnat kontor i Europa. Förmånerna är många och omfattande, anför motionärerna. Främst rör det sig om skattereduktioner och rabatter, finansieringshjälp, fri utbildning av speciell arbetskraft samt stöd till industriområden i form av vägar, hamnar, järnvägsspår etc. Som ett annat exempel nämner motionärerna fördelar som företag kan erhålla om de etablerar sig i Syditalien. Härtill kommer, anför de, att s. k. frizoner eller exportzoner växer fram inte bara i u-länder utan också i industriländer som USA och Storbritannien. Motionärerna menar att också Sverige borde presentera attraktiva åtgärder för att främja utländska företagsetableringar.

Statistiska uppgifter

Utländska direktinvesteringar i svenskt näringsliv prövas från valutapolitiska utgångspunkter av riksbankens valutastyrelse.

I tabell 1 redovisas verkställda utländska direkta investeringar i Sverige fördelade på ländergrupper åren 1975–1980 enligt riksbankens statistik.

Tabell 1. Utländska direkta investeringar i Sverige åren 1975–1980 (milj. kr.)

	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Totalt	*531*	*475*	*653*	*744*	*701*	*1 289*
Norden	114	62	98	126	180	133
Övriga OECD	412	392	547	602	498	1 131
U-länder	2	4	2	2	4	2
Övriga	3	17	6	14	19	23

Anm. Med *direkt investering* menas kapitaltillskott i form av aktiekapital, lån eller annat obundet kapital från moderbolag eller koncernbolag i annat land. Dotterbolagen kan även finansiera sig genom egen upplåning i Sverige. Sådan finansiering ingår ej i tabellen.
Källa: Riksbankens Kredit- och Valutaöversikt 1981:3.

Som framgår av tabell 1 uppgick de direkta utländska investeringarna i Sverige år 1980 till 1 289 milj. kr., vilket innebar en väsentlig ökning jämfört med tidigare år. Ökningen förklaras främst av att de direkta investeringarna från USA och Frankrike år 1980 kraftigt översteg tidigare års investeringar. Sammanlagt under perioden 1975–1980 uppgick de utländska direktinvesteringarna i Sverige till 4 393 milj. kr. Under samma period verkställdes enligt riksbankens statistik svenska direktinvesteringar i utlandet till ett belopp om 16 853 milj. kr.

I januari 1979 fanns i Sverige enligt statistiska centralbyråns register över utlandsägda företag 2 145 rörelsedrivande företag där utländska företag eller fysiska personer ägde 20 % eller mer av aktie- eller andelskapitalet. Dessa utlandsägda företag motsvarade 1,6 % av samtliga rörelsedrivande företag och hade 171 000 anställda. De flesta av de utlandsägda företagen – 1 672 företag – hade utländskt moderbolag, dvs. ägdes till mer än 50 % av utländskt företag eller koncern.

Tabell 2 visar hur de svenska företagen med utländska moderbolag fördelade sig på näringsgrenar år 1979.

Som framgår av tabellen är det industriföretagen (SNI 3) som dominerar bland de utlandsägda dotterföretagen mätt i antal anställda. Drygt hälften av de 106 000 personer som är anställda vid sådana företag arbetar i industrin vid 317 företag. Av dessa personer är i sin tur drygt hälften anställda inom verkstadsindustrin.

I industrin är de utländska dotterföretagens andel av den totala sysselsättningen 5,8 % och i varuhandeln 8,5 %. Betydande variationer i det utländska inflytandet förekommer dock mellan olika delbranscher. Av samtliga anställda inom kemisk etc. industri arbetar således 14,7 % i företag med utländska moderbolag. De utländska oljebolagens oljebaserade industri och gummiindustrin är här viktiga inslag. I livsmedelsindustrin etc. uppgår motsvarande andel till drygt 9 % efter betydande utländska uppköp av svenska livsmedelsföretag. Mer än en tredjedel av antalet anställda och över

Tabell 2. Företag med utländskt moderbolag år 1979. Fördelning på branscher

	SNI	Antal företag	Procent av samtliga	Antal anställda	Procent av samtliga
Jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske	*1*	*6*	*0,1*	*473*	*0,6*
Gruvor och mineralbrott	*2*				
Tillverkningsindustri	*3*	*317*	*1,4*	*53 925*	*5,8*
Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri	31	27	1,2	6 901	9,2
Textil-, beklädnads-, läder- och lädervaruindustri	32	19	0,9	1 793	4,3
Trävaruindustri	33	9	0,2	507	0,7
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri, grafisk industri	34	26	1,0	2 713	2,0
Kemisk industri, petroleum-, gummivaru-, plast- och plastvaruindustri	35	56	4,3	9 096	14,7
Jord- och stenvaruindustri	36	14	1,6	1 916	6,0
Järn-, stål- och metallverk	37	6	2,3	1 840	2,8
Verkstadsindustri	38	148	1,6	28 582	6,6
Annan tillverkningsindustri	39	12	2,0	577	9,2
El-, gas-, värme- och vattenverk	*4*	*27*	*0,2*	*2 122*	*1,0*
Byggnadsindustri	*5*				
Varuhandel, restaurang- och hotellrörelse	*6*	*993*	*2,1*	*39 182*	*8,5*
Partihandel	61	910	7,1	35 722	19,9
Detaljhandel	62	74	0,2	2 687	1,1
Samfärdsel	*7*	*99*	*1,1*	*2 082*	*1,6*
Bank- och försäkringsverksamhet, fastighetsförvaltning, uppdragsverksamhet	*8*	*182*	*0,7*	*4 362*	*2,1*
Fastighetsförvaltning och -förmedling, uppdragsverksamhet	83	161	0,6	3 671	2,7
Offentlig förvaltning och andra tjänster	*9*	*48*	*0,4*	*3 484*	*0,9*
Total		*1 672*	*1,2*	*105 630*	*4,4*

Källa: SCB SMF 1981:7.

hälften av alla utländska dotterföretag återfinns dock i partihandeln, där utlandsandelen mätt i antal anställda når ca 20 %. Det är sålunda de utländska företagens marknadsföring i partihandelsledet (försäljningsbolagen) som helt dominerar utanför industrin.

I tabell 3 (s. 4) redovisas på grundval av finansstatistiken för företag hur de utlandsägda företagens andelar av verksamheten vid alla rörelsedrivande bolag i Sverige har utvecklats under åren 1972–1979.

Som framgår av tabellen har de utlandsägda företagens andel av sysselsättningen och av de flesta ekonomiska variablerna ökat mellan åren 1978 och 1979. En ökning kan likaså konstateras för flertalet angivna variabler vid en jämförelse mellan åren 1979 och 1972. Däremellan var andelarna betydligt lägre för flera variabler, exempelvis vad gäller andel av investeringar år 1976 och andel av nettovinsten år 1978.

Tabell 3. De utlandsägda företagens andelar av vissa ekonomiska variabler åren 1972–1979

Bolag där mer än 20 % av aktie- eller andelskapitalet är utlandsägt					utgör i % av	Därav dotterbolag till utländska företag				
1972	1974	1976	1978	1979		1972	1974	1976	1978	1979
7,5	7,5	7,0	7,6	7,9	antalet anställda	4,5	4,5	4,5	4,6	4,8[a]
8,3	9,0	7,8	8,5	9,5	förädlingsvärdet	5,3	5,8	5,2	5,3	6,1
8,2	8,3	7,8	8,3	8,6	arbetskraftskostnaderna	5,2	5,2	5,2	5,3	5,5
7,9	7,8	4,6	7,6	7,5	investeringarna	5,0	3,6	3,1	4,2	5,1
9,0	11,7	9,5	9,7	12,5	rörelseresultatet före avskrivningar	6,1	8,0	6,6	5,3	8,6
15,0	12,2	14,8	13,0	13,0	inkomstskatten	11,5	8,8	12,2	10,8	9,2
9,3	12,0	9,5	5,2	10,0	nettovinsten	5,1	8,0	7,8	2,7	7,4
7,9	8,0	7,0	7,0	8,8	balansomslutningen	5,3	5,4	4,8	4,6	5,9
9,3	10,4	8,8	8,0	8,4	egna kapitalet	6,2	6,8	6,0	5,5	5,8

[a] Skillnaden i andel av antalet anställda jämfört med tabell 2 förklaras av att uppgifterna har beräknats utifrån olika källmaterial, finansstatistiken resp. centrala företagsregistret (Se SCB SMF 1981:7 s. 2).

Källa: SCB SMF 1981:7.

Exportzoner: definition m. m.

Exportzoner – även kallade industriella frizoner eller exporttillverkningszoner (på engelska Export Processing Zones) – har på senare år etablerats främst i ett växande antal u-länder men också i industriländer, bl. a. USA och Storbritannien. I USA fanns fram till år 1970 ett knappt tiotal frizoner. Efter en kraftig ökning under 1970-talet är antalet nu uppe i drygt 60.

En exportzon kan definieras som ett avgränsat industriområde, formellt undantaget från delar av ett lands lagstiftning i syfte att erbjuda förmånliga villkor för i första hand utländska företag, vilkas produktion är inriktad på export. I många av zonerna erbjuds förmånlig närhet till hamnar och flygplatser, färdiga industrianläggningar till förhyrning, subventionerad industriell infrastruktur samt en rad ekonomiska incitament, såsom tull- och skattebefrielse och fri hemtagning av vinster. Förenklade administrativa rutiner för etablering, in- och utförsel av varor etc. utgör ytterligare lockmedel.

Undersökning om exportzon i Norrköping m. m.

Länsstyrelsen i Östergötlands län har i början av år 1981 tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att undersöka förutsättningarna för inrättande av en exportzon i Norrköping. I arbetsgruppen ingår representanter för länsstyrelsen, Norrköpings kommun, luftfartsverket samt Östergötlands och Södermanlands handelskammare. En konsultfirma har anlitats för att genomföra visst utredningsarbete. Detta arbete beräknas vara slutfört i början av år 1982 då Norrköpings kommun enligt uppgift avser att hos regeringen ansöka om tillstånd att inrätta en exportzon (frihamn) i Norrköping.

Frågan om en exportzon på Tjörn har i november 1981 aktualiserats i en skrivelse från Tjörns kommun till näringsutskottet.

Frihamnar i Sverige

Bestämmelser om frihamn finns i tullagen (1973:670) och i tullstadgan (1973:671). Tillstånd att inrätta frihamn meddelas av regeringen. F. n. finns frihamnar inrättade i Stockholm, Göteborg och Malmö. I frihamn får oförtullad vara förvaras utan tidsbegränsning.

För att bedriva industriell verksamhet i frihamn krävs tillstånd. Tillstånd meddelas av generaltullstyrelsen, om verksamheten avser endast utrustnings- eller kompletteringsarbete eller annat mindre omfattande arbete, och i annat fall av regeringen.

Vissa rättsregler

Den svenska rättsordningen kan sägas utgå från att utländsk företagsetablering är fri här i landet. I flera författningar föreskrivs emellertid undantag från denna princip. Det gäller bestämmelser om att utländska rättssubjekt eller svenska juridiska personer som står under utländskt inflytande inte alls eller bara efter tillstånd får förvärva viss egendom, utöva viss verksamhet m. m.

En central plats i detta sammanhang intas av lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. Enligt lagen får utländska medborgare förvärva fast egendom eller gruva eller idka gruvdrift bara efter särskilt tillstånd som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Med utländska medborgare jämställs utländska bolag, föreningar, andra samfälligheter och stiftelser. Inte heller får svenskt handelsbolag vari finns bolagsman, för vilken de i lagen föreskrivna inskränkningarna i rätten att förvärva fast egendom gäller, svenskt aktiebolag vars aktiebrev får ställas till innehavaren eller svensk ekonomisk förening förvärva fast egendom eller gruva eller idka gruvdrift utan tillstånd i varje särskilt fall. Detsamma gäller i fråga om svenskt aktiebolag vars aktiebrev

skall ställas till viss man. Sådant bolag kan emellertid undgå tillståndsplikten genom att visst förbehåll, s. k. utlänningsklausul, tas in i bolagsordningen. Klausulen skall gå ut på att utländska rättssubjekt eller tillståndspliktiga svenska rättssubjekt genom teckning eller överlåtelse får förvärva bara en mindre del av bolagets aktier, nämligen vid varje tidpunkt mindre än 20 % av röstetalet för bolagets samtliga aktier och mindre än 40 % av bolagets hela aktiekapital. Aktier som får förvärvas av utländska rättssubjekt brukar kallas fria aktier och andra aktier bundna aktier.

Innehåller bolagsordningen utlänningsklausul – eller strängare föreskrifter – får klausulen inte ändras utan medgivande av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Sådant medgivande skall inte lämnas om det strider mot väsentligt allmänt intresse att bolagets aktier förvärvas av rättssubjekt för vilket de i lagen föreskrivna inskränkningarna i rätten att förvärva fast egendom gäller. Förvärv av aktie som sker i strid mot klausulen är ogiltigt. Särskilt tillstånd krävs om rörelse eller del av rörelse skall övergå från ett icke tillståndspliktigt till ett tillståndspliktigt rättssubjekt.

Vissa tillämpningsföreskrifter till lagen finns i kungörelsen (1971:705) om utredning och tillstånd i ärende enligt lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.

Enligt lagen (1968:555) om rätt för utlänning och utländskt företag att idka näring här i riket får utlänning i princip inte idka näring i Sverige annat än efter tillstånd som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer (kommerskollegium). Från denna huvudregel finns dock flera undantag. I lagen regleras också utländskt företags rätt att driva verksamhet här i landet genom s. k. filial. Filialen skall ledas av en i Sverige bosatt verkställande direktör samt ha egen bokföring som är helt skild från det utländska företagets bokföring. Filialen skall registreras hos patent- och registreringsverket.

Beträffande handelsbolag finns sedan länge regler som begränsar utlännings rätt att ingå i sådant bolag. Reglerna finns numera i lagen (1968:557) om vissa inskränkningar i rätten att sluta svenskt handelsbolag m. m.

Enligt denna lag får ett utländskt eller utlandsägt bolag inte sluta svenskt handelsbolag eller inträda i sådant bolag utan regeringens tillstånd. Dessutom krävs att bolaget erhåller tillstånd enligt lagen om rätt för utlänning och utländskt företag att idka näring här i riket. Sådant tillstånd meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

I aktiebolagslagen (1975:1385) finns bestämmelser som inskränker utlänningars rätt att vara stiftare av svenska aktiebolag samt inneha uppdrag som styrelseledamot och verkställande direktör.

Ett aktiebolag kan bildas av en eller flera stiftare vilka skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige eller svenska juridiska personer. Handelsbolag får vara stiftare endast om varje obegränsat ansvarig bolagsman är i Sverige bosatt svensk medborgare. Även styrelsemedlemmar och verkstäl-

lande direktör skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige. Undantag från kraven kan medges av kommerskollegium. Dispens som innebär att mer än en tredjedel av bolagets styrelseledamöter inte behöver uppfylla kraven på svensk nationalitet och hemvist lämnas av regeringen.

Vid sidan av de redovisade lagarna finns det bestämmelser om kontroll av utländskt inflytande inom speciella näringsgrenar. För bank- och kreditväsendet finns sådana regler i lagen (1955:183) om bankrörelse och för försäkringsväsendet i lagen (1948:433) om försäkringsrörelse. Andra exempel på bestämmelser om utlänningars verksamhet i Sverige finns i sjölagen (1891:35 s. 1), luftfartslagen (1957:297) och tryckfrihetsförordningen.

Regler som syftar till att förhindra att gällande förvärvsförbud kringgås finns i lagen (1925:221) om bulvanförhållanden i fråga om fast egendom och lagen (1934:239) om bulvanförhållanden i fråga om aktier i vissa bolag.

Av betydelse när det gäller såväl svenskars som utlänningars förvärv av fast egendom är slutligen jordförvärvslagen (1979:230) och lagen (1975:1132) om förvärv av hyresfastighet m. m.

Utländska direktinvesteringar i svenskt näringsliv får enligt valutalagstiftningen i princip göras endast efter tillstånd av riksbankens valutastyrelse. Tillståndskravet omfattar direktinvesteringar som åsyftar bl. a. förvärv av aktiekapital eller andelar i ett tidigare inte utlandsägt företag, nyetableringar av företag, förvärv av ytterligare aktier eller andelar i ett redan delvis utlandsägt företag, ökning av aktiekapital eller andelskapital i ett helt eller delvis utlandsägt företag samt lån och tillskott till utlandsägt företag.

Valutaregleringen sker med stöd av valutalagen (1939:350). Valutalagen är en fullmaktslag som har antagits i beredskapssyfte. De valutareglerande föreskrifter som regeringen har meddelat med stöd av denna lag återfinns i valutaförordningen (1959:264, ändrad senast 1975:206). Denna förordning har fått sin giltighet förlängd för ett år i sänder.

OECD:s riktlinjer för multinationella företag m. m.

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) antog år 1961 en *kapitalliberaliseringsstadga*, som bl. a. reglerar internationella direktinvesteringar. Enligt stadgans artikel 1 a åtar sig medlemsstat att fortlöpande avskaffa restriktioner för kapitalrörelser i den utsträckning det är nödvändigt för effektivt ekonomiskt samarbete. Det finns emellertid möjligheter att göra sådana undantag som till viss del kan minska ett lands förpliktelser enligt stadgan.

Den internationella debatten i början av 1970-talet om de multinationella företagens verksamhet ledde bl. a. till att diskussioner togs upp inom OECD om utarbetandet av en s. k. uppförandekod för multinationella företag. Under dessa diskussioner väcktes tanken att också medlemsstaternas agerande gentemot företagen borde beaktas.

På grundval av ett omfattande arbete inom olika organ hos OECD – bl. a. en särskild kommitté för internationella investeringar och multinationella företag (IME-kommittén) – antog regeringarna i organisationens medlemsländer (utom Turkiet) år 1976 en *deklaration om internationella investeringar och multinationella företag*. Regeringen har i en särskild förordning (SFS 1976:1111) givit till känna att OECD har antagit deklarationen.

I deklarationen ingår fem huvudpunkter. Dessa är riktlinjer för Multinationella företag (I), Nationell behandling (II), Främjande och hämmande åtgärder avseende internationella investeringar (III), Samrådsprocedurer (IV) och Översyn (V). Riktlinjerna för nationell behandling föreskriver att medlemsländerna i överensstämmelse med behovet att upprätthålla allmän ordning, att skydda väsentliga säkerhetsintressen och att fullgöra åtaganden rörande internationell fred och säkerhet bör medge företag som arbetar inom deras territorier och ägs eller kontrolleras direkt eller indirekt av medborgare i annat medlemsland behandling enligt sina lagar, förordningar och sin administrativa praxis, i enlighet med internationell rätt och ej mindre fördelaktig än den som i samma situation medges inhemska företag.

En inofficiell svensk översättning av deklarationen och riktlinjerna har år 1980 publicerats av industridepartementet (se vidare nedan).

I enlighet med huvudpunkt V i 1976 års deklaration verkställdes år 1979 inom OECD en översyn av riktlinjerna och besluten. Vissa dokument – bl. a. den rapport från den tidigare nämnda IME-kommittén som ligger till grund för översynen – har publicerats under titeln International Investment and Multinational Enterprises – Review of the 1976 Declaration and Decisions (OECD 1979).

Industridepartementet har år 1980 utgett skriften Internationella investeringar och multinationella företag – översyn av 1976 års deklaration och beslut. Denna innehåller bl. a. en sammanfattning av kommittérapporten och de ändringar som regeringarna gjorde i riktlinjerna för multinationella företag. I publikationen återfinns också den ovan nämnda inofficiella översättningen av deklarationen och riktlinjerna och i anslutning därtill en sammanfattning av de förklarande kommentarer till riktlinjerna som kommittén funnit skäl att göra mot bakgrund av de erfarenheter man fått av riktlinjernas hittillsvarande tillämpning. Dessa kommentarer "har till syfte att mer i detalj bestämma riktlinjernas omfattning och betydelse men inte att ändra själva innehållet" (industridepartementets sammanfattning s. 4).

I det reviderade beslutet om främjande och hämmande åtgärder för internationella investeringar sägs följande (industridepartementets sammanfattning s. 41):

Samråd skall äga rum inom ramen för kommittén för internationella investeringar och multinationella företag på begäran av ett medlemsland som anser att dess intressen kan ogynnsamt påverkas genom att dess flöde av internationella direkta investeringar berörs av åtgärder, vilka ett annat land har vidtagit och som särskilt utformats för att främja eller hämma

internationella direkta investeringar. Under fullt hänsynstagande till de nationella ekonomiska målsättningarna för dessa åtgärder och utan förfång för sådan politik som utformats i syfte att uppnå regional balans, är syftet med samrådet att undersöka möjligheterna att i största utsträckning begränsa sådana effekter.

Internationella investeringar och multinationella företags verksamhet är föremål för uppmärksamhet vid en rad av OECD:s kommittéer. Den centrala och samordnande uppgiften på detta område ankommer, som förut antytts, på den s. k. IME-kommittén.

Flertalet kommittéer är inriktade på frågor om direktinvesteringar och multinationella företags verksamhet i industriländerna. Till dessa kommittéer hör industrikommittén, konkurrensbegränsningskommittén, skattekommittén, kommittén för vetenskap och teknologi samt kommittén för osynliga transaktioner och betalningar. En översiktlig redogörelse för arbetet inom bl. a. de nämnda kommittéerna har utarbetats av utredningen om utländska övertaganden av svenska företag och publicerats i betänkandet (SOU 1978:73) Kontroll av utländsk företagsetablering i Sverige m. m. (s. 206–211).

Vissa utredningar m. m. om internationella investeringar

Frågan om ett generellt system för kontroll av utländsk företagsetablering och utlandsägda företags verksamhet i Sverige övervägdes åren 1973–1978 av *utredningen om utländska övertaganden av svenska företag* (ordförande: landshövding Per Eckerberg). I utredningens betänkande (SOU 1978:73) Kontroll av utländsk företagsetablering i Sverige m. m. har på initiativ av skilda ledamotsgrupper redovisats tre olika förslag till en lag om kontroll av utländsk företagsetablering här i riket. Den nya lagstiftningen är avsedd att ersätta främst de bestämmelser i lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. (1916 års lag) som ger vissa möjligheter till prövning av övertaganden av vissa svenska aktiebolag.

Utredningen var enig i uppfattningen att utländska direktinvesteringar kan tillföra Sverige olika nyttigheter såsom kapital, sysselsättningstillfällen, exportmöjligheter och nya kunskaper i fråga om teknik, marknadsföring och företagsledning samt att de utländska direktinvesteringarna på dessa och andra sätt kan bidra till det svenska näringslivets differentiering, effektivitet och internationella konkurrenskraft. Däremot gick meningarna starkt isär när det gällde att bedöma i vad mån de utländska direktinvesteringarna här i landet motiverar en samhällelig kontroll av utländsk företagsetablering och utländska företags verksamhet. Mot denna bakgrund har, som nyss antytts, utarbetats tre olika lagförslag, benämnda kontrollinjen, likabehandlingslinjen och förhandlingslinjen.

En sammanfattning av den närmare innebörden av de tre lagförslagen finns i utredningens betänkande SOU 1978:73 (s. 28–39).

Betänkandet har remissbehandlats. Frågan bereds f. n. i regeringskansliet. Justitieminister Carl Axel Petri har den 20 november 1981 i svar på en interpellation (1981/82:32) av Jan Bergqvist (s) rörande denna fråga uppgett att målet för det arbete som nu görs i regeringskansliet är att en proposition skall läggas fram under våren 1982.

En sammanfattande redogörelse för utredningens förslag, remissinstansernas synpunkter m. m. har redovisats i näringsutskottets betänkande 1980/81:10 (s. 6 f.).

Inom regeringskansliet tillsattes år 1973 en *interdepartemental arbetsgrupp* som har till uppgift att bereda frågor rörande multinationella företag. Gruppen leds av chefen för industridepartementet. I gruppen ingår såsom ledamöter statssekreterarna i justitie-, ekonomi-, handels-, arbetsmarknads- och industridepartementen samt biträdande kabinettssekreteraren i utrikesdepartementet och den statssekreterare i samma departement som är chef för avdelningen för internationellt utvecklingsarbete. Vidare medverkar vice riksbankschefen. Företrädare för LO, Svenska metallindustriarbetareförbundet, TCO, SIF, KF, LRF, SAF, Sveriges industriförbund och Sveriges verkstadsförening bereds tillfälle att delta i de av gruppens sammanträden som anses vara av särskilt intresse för dessa organisationer.

Arbetsgruppen har till uppgift bl. a. att sammanställa faktamaterial och göra analyser av problematiken kring de multinationella företagen samt att tillsammans med näringslivets organisationer och arbetsmarknadens parter bestämma de problemområden som från svensk synpunkt är angelägna att belysa. Gruppen skall mot bakgrund av den företagna probleminventeringen dels göra en värdering av existerande lagstiftning och andra kontrollinstrument, dels initiera förslag till de ändringar och kompletteringar som kan behövas. I gruppens arbetsuppgifter ingår även att dra upp riktlinjer för det svenska handlandet inom internationella organisationer såsom OECD, ILO, ECOSOC och UNCTAD i frågor som avser multinationella företag.

I detta sammanhang bör särskilt nämnas att gruppen utgör svensk s. k. contact point gentemot OECD i frågor som gäller tillämpningen av OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

Under 1970-talet har en rad andra offentliga utredningar behandlat frågor som i större eller mindre utsträckning knyter an till problem förknippade med multinationella företag och därmed också frågor rörande utländska företags investeringar i Sverige. Som exempel kan nämnas *arbetsrättskommittén, koncentrationsutredningen* och *konkurrensutredningen.*

Betänkandena (SOU 1975:1) Demokrati på arbetsplatsen, (SOU 1975:50) Internationella koncerner i industriländer – Samhällsekonomiska aspekter och (SOU 1978:9) Ny konkurrensbegränsningslag som har avgivits av de tre nämnda utredningarna har kortfattat redovisats i näringsutskottets betänkande 1980/81:10 (s. 8–9).

Utredningen om löntagarna och kapitaltillväxten publicerade år 1979 expertrapporten Internationella koncerner och löntagarfonder (SOU 1979:9 s. 197–242). Under sommaren 1981 har utredningen avgivit en slutrapport (SOU 1981:44) som dock inte direkt behandlar frågor om utländska investeringar i Sverige.

I vissa pågående offentliga utredningar berörs frågor om internationella investeringar.

Direktinvesteringskommittén (I 1977:06) har till uppgift bl. a. att belysa betydelsen av de internationella investeringarnas expansion för den svenska industristrukturen såväl i det förflutna som i vad gäller effekten på den nationella industriella utvecklingen på sikt. Utredningens arbete bör enligt meddelade direktiv i första hand inriktas på tillverkningsindustrins investeringar. I utredningens uppdrag ingår att söka klarlägga de internationella investeringarnas betydelse för sysselsättningen. Vidare bör behandlas de indirekta återverkningarna på företagens internationella konkurrenskraft och effekterna på de nationella konkurrensförhållandena. Utredningen skall uppmärksamma effekterna av de internationella investeringarna på teknisk utveckling och deras betydelse för produktivitetsutvecklingen i svensk industri. Den skall även utreda och lämna förslag till ett sådant statistik- och informationssystem som behövs för att följa utvecklingen av de internationella investeringarna.

Utredningen har i maj 1981 avgett två delbetänkanden, nämligen (SOU 1981:33) Effekter av investeringar utomlands och (SOU 1981:43) De internationella investeringarnas effekter. I det förstnämnda betänkandet redovisas en undersökning av effekterna av svenska företags utlandsinvesteringar under hänsynstagande till konkurrens och köparkrav. I det andra betänkandet redovisas en rapport om effekter av sex svenska företags investeringar utomlands och utländska företags investeringar i fyra svenska företag.

Ytterligare tre större undersökningar har initierats av utredningen. Den första av dessa skall värdera inverkan av förändringar i utlandsproduktion på exportutvecklingen. I den andra undersökningen skall beteendet i utlandsägda företag i Sverige jämföras med beteendet i de svenska delarna av svenskkontrollerade multinationella företag och i svenska nationella företag. I den tredje studien studeras inverkan av internationella investeringar på sysselsättningsstrukturen i svensk industri. Samtliga delrapporter avses skola publiceras under år 1981 och utredningens slutbetänkande under våren 1982.

Valutakommittén (E 1977:03) skall enligt sina direktiv se över den svenska valutaregleringen och valutalagstiftningen. Kommittén skall särskilt studera tre problemområden, nämligen svenska företags direktinvesteringar i utlandet, värdepappershandeln och övriga finansiella transaktioner samt den författningsmässiga valutaregleringen.

Kommittén har i december 1980 publicerat delbetänkandet (SOU 1980:51) Valutareglering och ekonomisk politik.

Sedan år 1976 studerar *statens industriverk* olika aspekter av de multinationella företagens verksamhet. Verket har år 1977 publicerat rapporten (SIND 1977:10) Multinationella företag i svensk livsmedelsindustri och år 1980 utredningen (SIND 1980:4) Multinationella företag: FoU-verksamhet, tekniköverföring och företagstillväxt – en studie av svenska storföretag och utlandsägda företag i Sverige. Som ett led i förberedelsearbetet för 1979 års revision av OECD:s riktlinjer har verket vidare genomfört en undersökning av i Sverige verksamma multinationella företags informationsgivning år 1977. Undersökningen (SIND PM 1979:6) har titeln Multinationella företags informationsgivning – en undersökning av hur företagen följer OECD:s riktlinjer. *Bokföringsnämnden* har i början av år 1981 publicerat en motsvarande undersökning avseende förhållandena under år 1979.

Statistiska centralbyrån publicerar årligen statistik över de utlandsägda företagens verksamhet i Sverige. Den senaste rapporten (Statistiska meddelanden F 1981:7) avser förhållandena under åren 1978 och 1979.

Riksbanken publicerar i kvartalskriften Kredit- och Valutaöversikt uppgifter om dels svenska direkta investeringar i utlandet, dels utländska direkta investeringar i Sverige.

Utskottet

I motion 1980/81:1387 (fp) föreslås en utredning om åtgärder för att främja utländska företags etableringar i Sverige. Motionärerna vill bl.a. att frågan om särskilda exportzoner skall tas upp.

De utländska direktinvesteringarna i Sverige uppgick åren 1975–1980 enligt riksbankens statistik till 4.4 miljarder kronor. Under samma period verkställdes svenska direktinvesteringar i utlandet till ett belopp av ca 16,9 miljarder kronor. Det finns f. n. omkring 1 700 svenska företag med utländskt moderbolag. Drygt 300 av dem är företag inom tillverkningsindustrin. De utlandsägda dotterföretagen sysselsätter totalt 106 000 personer, av vilka hälften arbetar inom industrin. I partihandeln återfinns över hälften av antalet utlandsägda dotterföretag och mer än en tredjedel av antalet anställda inom sådana företag.

Den svenska rättsordningen kan sägas utgå från att utländsk företagsetablering är fri här i landet. I flera författningar föreskrivs emellertid undantag från denna princip. Dessa författningar har redovisats i det föregående (s. 5 f.).

Av mer allmän betydelse i detta sammanhang är bl. a. bestämmelserna i lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. Enligt denna, den s. k. 1916 års lag, får utländska företag inte utan tillstånd i varje särskilt fall förvärva fast egendom i Sverige. Detsamma gäller

också svenska aktiebolag vilka inte i sin bolagsordning har tagit in en s. k. utlänningsklausul som på visst sätt begränsar utrymmet för utländska intressen i företaget. Omkring 80 % av de svenska börsbolagen har utlänningsklausul.

Utredningen om utländska övertaganden av svenska företag övervägde åren 1973–1978 frågan om ett generellt system för kontroll av utländsk företagsetablering och utlandsägda företags verksamhet i Sverige. I dess betänkande (SOU 1978:73) Kontroll av utländsk företagsetablering i Sverige m. m. har olika meningsriktningar inom utredningen framlagt tre skilda förslag till en lag om sådan kontroll. Den nya lagstiftningen skulle ersätta bestämmelserna i 1916 års lag om tillståndsprövning i vissa fall då utländska intressen vill överta svenska aktiebolag. Betänkandet har remissbehandlats. Justitieminister Carl Axel Petri har i november 1981 i ett interpellationssvar (se s. 10) meddelat att man inom regeringskansliet arbetar med sikte på att en proposition i ämnet skall läggas fram under våren 1982.

Som framgår av redogörelsen i det föregående (s. 10 f.) har också flera andra offentliga utredningar under 1970-talet behandlat frågor som rört utländska företags investeringar i Sverige. Även en del pågående utredningar har sådana frågor inom sitt arbetsområde. Utskottet vill särskilt peka på att direktinvesteringskommittén (I 1977:06) har till uppgift bl. a. att belysa betydelsen av de internationella investeringarnas expansion för den svenska industristrukturen både i det förflutna och framgent. Enligt sina direktiv skall utredningen studera effekterna av såväl svenska investeringar utomlands som utländska investeringar i Sverige. Utredningen avser att publicera sitt slutbetänkande under våren 1982.

Flera internationella överenskommelser som Sverige har anslutit sig till avser internationella direktinvesteringar. Så har exempelvis genom OECD:s kapitalliberaliseringsstadga år 1961 medlemsländerna åtagit sig att successivt avskaffa restriktioner för kapitalrörelser i den utsträckning det behövs för ett effektivt ekonomiskt samarbete. OECD:s deklaration år 1976 om internationella investeringar och multinationella företag innehåller regler som bl. a. anger att utlandsägda företag inte bör behandlas mindre fördelaktigt än nationella. I samma deklaration sägs att samråd skall äga rum om det begärs av ett medlemsland som anser att dess intressen kan ogynnsamt påverkas genom att dess flöde av internationella direktinvesteringar berörs av åtgärder vilka ett annat land har vidtagit och vilka särskilt utformats för att främja eller hämma internationella investeringar. Syftet med samrådet är att med vissa förutsättningar undersöka möjligheterna att i största utsträckning begränsa sådana effekter.

Utskottet vill framhålla att utländska direktinvesteringar i Sverige medför fördelar för vårt land. Dessa består bl. a. i att utländska företag tillför landet nyttigheter som kapital, ny teknik och kunnande av många slag. Detta får i sin tur positiva effekter på sysselsättning, produktion och betalningsbalans.

För svenska företag är utlandsetablering i många fall en förutsättning för företagens möjligheter att upprätthålla och utveckla sin export och komma in på utländska marknader. Det är därför också av största vikt för svensk utrikeshandel att Sverige med avseende på utländska företags etablering i vårt land tillämpar en icke diskriminerande behandling inom ramen för de internationella avtal och konventioner som Sverige har anslutit sig till.

Även negativa effekter uppstår emellertid i vissa fall till följd av såväl utländska investeringar i Sverige som svenska investeringar utomlands. Flera av de tidigare nämnda utredningarna har tillsatts mot bakgrund av den allmänna debatten om för- och nackdelar med företagens utlandsetableringar. Så t. ex. görs i direktiven för direktinvesteringskommittén (I 1977:06) hänvisning till de direkta investeringarnas betydelse och behovet av ett bättre underlag för en bedömning av vad denna utveckling får för konsekvenser.

Som framgår av motionen och av vad som har redovisats tidigare i detta betänkande genomför f. n. flera länder olika aktiviteter för att dra till sig utländska investeringar. I detta sammanhang har särskilt uppmärksammats en snabb tillväxt av antalet s. k. frizoner i den industrialiserade delen av världen, såväl i USA som i Europa. I Sverige har frågan om inrättande av ytterligare frihamnar (frizoner) nyligen aktualiserats genom projekt i Norrköping (se s. 5) och Tjörn.

Utskottet finner det angeläget att Sveriges internationella konkurrensförutsättningar inte försämras. Därför finner utskottet att utvecklingen mot ett ökande antal frizoner i USA och Europa förtjänar att uppmärksammas av statsmakterna. Utskottet förutsätter att regeringen på lämpligt sätt bevakar denna utveckling och dess betydelse för svensk utrikeshandel. En utgångspunkt bör härvid vara att utlandsägda företag inte ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjuter. Utskottet utgår också från att de frågor som har tagits upp i motionen kommer att belysas i regeringens utredningsarbete.

Med hänsyn till vad utskottet här har anfört föreligger det enligt utskottets uppfattning inte behov av något uttalande från riksdagen till regeringen med anledning av motionen. Denna avstyrks således.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1980/81:1387.

Stockholm den 3 december 1981

På näringsutskottets vägnar
INGVAR SVANBERG

Närvarande: Ingvar Svanberg (s), Johan Olsson (c), Erik Hovhammar (m), Hugo Bengtsson (s), Nils Erik Wååg (s), Lilly Hansson (s), Birgitta Hambraeus (c), Tage Adolfsson (m), Lennart Pettersson (s), Bengt Sjönell (c), Rune Jonsson (s), Hadar Cars (fp), Karl Björzén (m), Birgitta Johansson (s) och Åke Persson (fp).

Reservation

Ingvar Svanberg, Hugo Bengtsson, Nils Erik Wååg, Lilly Hansson, Lennart Pettersson, Rune Jonsson och Birgitta Johansson (alla s) anser att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med "För svenska" och slutar med "regeringens utredningsarbete" bort ha följande lydelse:

För svenska företag är utlandsetablering i många fall en förutsättning för företagens möjligheter att upprätthålla och utveckla sin export och komma in på utländska marknader.

Även negativa --- (= utskottet) --- och Tjörn.

Utskottet anser att utvecklingen mot ett ökande antal frizoner i USA och i Europa förtjänar att uppmärksammas av statsmakterna och förutsätter att regeringen på lämpligt sätt bevakar denna utveckling.

Den nuvarande svenska lagstiftningen om frihamnar bör enligt utskottets mening inte utvidgas. Speciellt oroande vore om utländska företag gavs förmåner som konkurrerande svenska inte får. Det bör också vara en svensk linje att internationellt verka för att förekomsten av industriella frizoner (exportzoner) minskar i omfattning. De innebär ett avsteg från principen om konkurrens på lika villkor och stärker dessutom de multinationella företagens makt över inhemska företag, fackföreningar och enskilda stater.

Särskilt yttrande

Johan Olsson (c) och Birgitta Hambraeus (c) anför:

En viktig princip måste vara att företag arbetar på likartade villkor. Utländska företag skall följa det lands lagar och regler i vilket det verkar. Det vore olyckligt om man genom undantag från annars gällande lagregler i vissa regioner skulle skaffa sig fördelar i förhållande till andra regioner.

Det är också en viktig princip att riktlinjerna i handelspolitiken överensstämmer med det synsätt på de fattigare ländernas utvecklingsmöjligheter som vi i skilda sammanhang hävdar. Om man genom en internationell utveckling av industriella frizoner skulle stärka de multinationella företagens övertag ytterligare så är detta ingen utveckling som är önskvärd eller kan accepteras.

Då regeringen förbereder en proposition om bl. a. de multinationella företagen finns det ingen anledning att nu med anledning av den nu aktuella motionen ta ställning till "en svensk linje" i dessa frågor.

GOTAB 69854 Stockholm 1981